

The Role of Physical-Environmental Components on Social Sustainability in the Ban Barz Neighborhood of Ilam City

Esmail Nasiri Hendekhaleh^{*1}, Fazlullah Ismaili², Maryam Alizadeh Zenoz³, Amirhoshang Rajabi Kalvani⁴

1. Associate Professor, Department of Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, University of Guilan, Rasht, Iran.

2. Professor of the Department of geography and rural planning, Faculty of Social Sciences, University of the message of light, Tehran, Iran.

3. PhD student of geography and urban planning, Tabriz University, Aras International Campus, Iran.

4. Msc. in geography and urban planning, Payam Noor University, Tehran, Iran

*Corresponding author, Email: esmaeil.nasiri@guilan.ac.ir

Keywords:

Social Sustainability, Physical-Environmental Components, Inefficient Settlements, Ban Borez Neighborhood, Ilam.

Abstract

The purpose of this research is to investigate the role of physical-environmental components on social stability in the Ban Borz neighborhood of Ilam City. This city has recently enjoyed significant population and physical growth. Among the results of this rapid heterogeneous growth is the formation of informal residential areas in this city. The present article has been done with the analytical descriptive method and the method of collecting information in a library and field with the help of a questionnaire. The independent variable is physical-environmental indicators, and the dependent variable of this research is social sustainability indicators. The statistical population of the research is made up of the residents of the Ban Borez neighborhood of Ilam City, and the sampling method was random. Based on Cochran's formula, the number of samples was determined to be 384. Pearson's correlation test, regression analysis, and ANOVA were used to analyze the data in SPSS software. The variables of space form, permeability, and green space in total predict 78.8% of the changes in social sustainability. The highest significant correlation is related to form and space ($P > 0.01$, $r = 0.0542$), and the lowest correlation coefficient is related to the enclosure component ($P > 0.01$, $r = 0.0438$). The impact of physical-environmental variables showed that all six variables (space form, permeability, flooring and urban furniture, green space, enclosure, coloring, and building appearance) have a direct impact on social sustainability in the study area. The results of the regression analysis also showed that, in general, there is a direct and statistically significant connection between the components of physical-environmental components and social sustainability.

Received:

15/Jan/2024

Accepted:

16/Mar /2024

How to cite this article:

Nasiri Hendekhaleh, E., Ismaili, F., Alizadeh Zenoz, M., & Rajabi Kalvani, A. (2024) The Role of Physical-Environmental Components on Social Sustainability in the Ban Barz Neighborhood of Ilam City. *Green Development*

نقش مولفه‌های کالبدی - محیطی بر پایداری اجتماعی در محله بان‌برز شهر ایلام

اسماعیل نصیری هنده خاله^{۱*}، فضل الله اسمعیلی^۲، مریم علیزاده زنونز^۳، امیر هوشنگ رجیبی کلوانی^۴

^۱ دانشیار گروه شهرسازی دانشکده هنر و معماری دانشگاه گیلان، رشت، ایران

^۲ استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران

^۳ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز پردیس بین الملل ارس ایران

^۴ کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: esmaeil.nasiri@guilan.ac.ir

واژگان کلیدی:

پایداری اجتماعی، مولفه‌های کالبدی-محیطی، سکونتگاه‌های ناکارآمد، محله بان‌برز، ایلام.

چکیده

هدف این پژوهش بررسی نقش مولفه‌های کالبدی - محیطی بر پایداری اجتماعی در محله بان‌برز شهر ایلام است. این شهر اخیراً از رشد جمعیتی و کالبدی چشمگیری برخوردار بوده است، از جمله نتایج این رشد شتابان ناهمگون شکل‌گیری مناطق اسکان غیر رسمی در این شهر است. مقاله حاضر با روش توصیفی تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و میدانی به کمک پرسش‌نامه انجام یافته است. متغیر مستقل را شاخص‌های کالبدی-محیطی و متغیر وابسته این پژوهش شاخص‌های پایداری اجتماعی است. جامعه آماری پژوهش را ساکنین محله بان‌برز شهر ایلام تشکیل می‌دهند و روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی بوده که بر اساس فرمول کوکران تعداد نمونه ۳۸۴ نفر تعیین شد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها در نرم‌افزار SPSS از آزمون همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون و آنوا استفاده شده است. متغیرهای فرم فضا، نفوذپذیری، فضای سبز در مجموع ۷۸/۸ درصد از تغییرات را در پایداری اجتماعی پیش‌بینی می‌نمایند. بالاترین ارتباط معناداری مربوط به فرم و فضا ($P < 0/01$)، و پایین‌ترین ضریب همبستگی مربوط به مولفه محصوریت ($P < 0/01$) است. تأثیر متغیرهای کالبدی - محیطی نشان داد که تمام متغیرهای شش‌گانه (فرم فضا، نفوذپذیری، کف‌سازی و مبلمان شهری، فضای سبز، محصوریت، رنگ آمیزی و ظاهر ابنیه) تأثیر مستقیم بر پایداری اجتماعی در محدوده مورد مطالعه دارند. نتایج تحلیل رگرسیون نیز نشان داد که در حالت کلی بین مؤلفه‌های مولفه‌های کالبدی - محیطی با پایداری اجتماعی رابطه مستقیم و پیوستگی معنادار آماری وجود دارد.

تاریخ دریافت:

۲۵ دی ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۲۶ اسفند ۱۴۰۲

مقدمه

از پدیده‌های عمده ناپایداری شهری به‌ویژه در کشورهای رو به پیشرفت، گونه‌ای شهرنشینی با مشکلات حاد موسوم به اسکان غیر رسمی است که بنا بر مشاهدات جهانی در حال گسترش فزاینده است (صرافی، ۱۳۸۱: ۱۰). رشد سریع شهری و اداره سکونتگاه‌های شهری و فرآیندهای شهرنشینی سریع یک چالش اساسی برای توسعه جهانی قرن بیست و یکم است. تا سال ۲۰۵۰، جمعیت جهان حدود ۱۰ میلیارد نفر، پیش‌بینی می‌شود (لینتل^۱ و همکاران، ۲۰۱۷) این افزایش به‌طور خاص در آسیای جنوبی اتفاق می‌افتد. شهرنشینی یکی از چالش‌های اساسی این دهه است که احتمالاً ۶۸٪ از جمعیت جهان تا سال ۲۰۵۰ در مناطق شهری زندگی می‌کنند (پریخ^۲ و همکاران، ۲۰۲۰) (برک پور و اسدی، ۱۳۸۵: ۹۰). اسکان غیررسمی، پدیده نابرابری و فقر اقتصادی است (شیخی، ۱۳۸۵: ۲۹). در پاسخ به نابرابری فزاینده اجتماعی، بحران‌های زیست محیطی و بی‌ثباتی اقتصادی، گفتمان پایداری به "اصلی‌ترین دلیل" برای بسیاری از زمینه‌ها، به ویژه حوزه برنامه‌ریزی شهری تبدیل شده است (کوهن^۳، ۲۰۱۵: ۱۴۷). نحوه زندگی در اسکان‌های غیررسمی، بسیار با استانداردهای زندگی شهری تفاوت دارد. کیفیت زندگی در این مناطق نیز پایین‌تر از استاندارد بوده و محله‌های ناپایدار به‌شمار می‌روند (گابریل آنگل^۴ و همکاران، ۲۰۱۴: ۴۵). عدم مشارکت، احساس تبعیض، پایین بودن تعلق شهروندی، کامروایی معوق و غیره ویژگی‌های عمده شخصیتی آنها است (نقدی، ۱۳۸۶: ۱۱). سکونتگاه‌های غیررسمی با تجمعی از اقشار کم‌درآمد و غالباً با مشاغل غیررسمی و شیوه‌ای از شهرنشینی ناپایدار همراه‌اند و زمینه‌ساز بسیاری از آسیب‌های اجتماعی به‌شمار می‌روند (ملکیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۷). امروزه همه شهرها نوعی با پدیده‌ی اسکان غیررسمی مواجه هستند. البته امروزه شهرها فقط از لحاظ کالبدی مورد تهدید نیستند، بلکه هم افراد ساکن در این سکونتگاه‌ها در معرض تهدید هستند و هم کارکرد این سکونتگاه‌ها تهدیدی برای شهرها به‌شمار می‌آید (صرافی و محمدی، ۱۳۸۴: ۳۹). توسعه پایدار به‌عنوان توسعه‌ای که ترکیبی از نیازهای در حال حاضر بدون به خطر انداختن ظرفیت نسل‌های آینده برای برآوردن نیازهای خود را دارد (گابریل آنگل^۳ و همکاران، ۲۰۱۴: ۴۵). شامل مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی است (ابوبکر^۴، ۲۰۱۳: ۴۸۶). در واقع یکی از مقادیر اولویت تمدن جدید، مفهوم توسعه پایدار است (گابیتوف^۵ و همکاران، ۲۰۱۴: ۴۵). از طرفی پایداری اجتماعی به‌معنای ارتقای کیفی زندگی و توسعه منابع انسانی و در نهایت خود توانی اجتماعات محلی است (پور طاهری و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۸). با توجه به اینکه مفاهیم موجود در پایداری اجتماعی به شرایط و ویژگی‌های خاص هر محل وابسته است

شهر ایلام نیز با جمعیتی بالغ بر ۱۸۰ هزار نفر به‌عنوان شهر اول استان ایلام از این قاعده مستثنی نمی‌باشد، این شهر همواره مورد توجه مهاجران داخل استانی بوده است. برآیند این مهاجرت باعث برهم خوردن تعادل نظام سلسله مراتبی سکونتگاهی استان و بروز مشکلاتی نظیر افزایش قیمت زمین، بالا رفتن اجاره بهای مسکن، افزایش هزینه حمل و نقل و معضلات زیست محیطی در شهر ایلام شده است. به‌طوری که با چالش‌ها و مشکلاتی نظیر بافت شهری ناکارآمد همچون محله بان برز مواجه است (ملکی پور و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۱). اکنون در شهر ایلام پنج محدوده به‌عنوان سکونتگاه غیررسمی شناخته شده و مطالعات نشان داده ۸۰ درصد این محدوده‌ها را مهاجران روستایی تشکیل می‌دهند (مشکینی و تردست، ۱۳۹۸: ۱۴۸). محله بان برز یکی از محلات اسکان غیررسمی این شهر محسوب می‌شود. طبق بررسی‌ها، ساکنین محله بان برز از وضعیت اجتماعی و کالبدی این محله رضایت ندارند

¹ Lintelo

² Parikh

¹Lintel

²Perikh

³Kohen

⁴Gabriela Anghel et

⁴Abu Bakar

⁵Gabitov et al

و این محله با مشکلات اجتماعی، اقتصادی، کالبدی متعددی، روبه‌رو است. در حالی که برنامه‌های متعدد عمرانی و کالبدی در مورد محله انجام شده‌است، ولی هنوز شرایط محله از لحاظ پایداری اجتماعی مطلوب نیست. در این رابطه به نظر می‌رسد، موانع موضوع پایداری اجتماعی در این محله مورد توجه قرار نگرفته است. مسئله اصلی در این پژوهش آن است که محله بان برز از لحاظ پایداری اجتماعی دارای وضعیت مطلوبی نیست. در همین راستا هدف پژوهش بررسی نقش مولفه‌های کالبدی - محیطی بر پایداری اجتماعی در محله بان برز شهر ایلام به‌عنوان یکی از مناطق اسکان غیررسمی است. بنابراین پژوهش حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤالات برآمده است: نخست اینکه مولفه‌های کالبدی - محیطی در محدوده مورد مطالعه چه اثراتی دارد؟ دوم، کدام یک از مولفه‌های کالبدی - محیطی در ایجاد پایداری اجتماعی در محدوده مورد مطالعه بیشترین تأثیر را دارد؟

در باب تشکیل مناطق حاشیه‌ای به‌عنوان مشکلی بگرنج در شهرهای جهان سوم دو دیدگاه لیبرال و رادیکال اهمیت بیشتری دارند. در دیدگاه لیبرال حاشیه‌نشینی به مثابه معلول عوامل داخلی در کشورهای جهان سوم تلقی می‌گردد و در جهت گذار از جامعه سنتی به جامعه صنعتی، خود به‌عنوان نوعی ضرورت در فرایند این تحول قلمداد می‌شود. اما از نظر دیدگاه رادیکال تشکیل مناطق حاشیه نشین در شهرهای جهان سوم معلول مناسبات و روابط بین المللی و قدرت‌های مسلط جهانی از یک سوء ویژگی‌های ملی از سوی دیگر است (حاتمی نژاد، ۱۹:۱۳۸۲). اسکان غیررسمی با عوارضی مانند: فقر، سوابق قومی و فرهنگی متفاوت مهاجران در حاشیه و عدم وجود حریم خصوصی آنان در ارتباط است که موجب بروز ویژگی‌های منفی شخصیتی مانند: پوچی و بی‌ارزشی حقارت، سرخوردگی و عدم توانایی در بروز احساساتی مانند خشم می‌گردد و خود می‌تواند یکی از عوامل اصلی بروز انواع آسیب‌ها و بزهکاری‌ها از جمله اعتیاد، تکدی‌گری، برخوردهای فیزیکی و غیره شود (توسلی و نور مرادی، ۱۳۹۱: ۶۶). نوع جمعیت مهاجر، ساخت و سازهای بی ضابطه و غیراستاندارد، دسترس پذیری ضعیف، نظارت ضعیف سازمان‌های انتظامی و شهری و تراکم این محلات، وجه ممیزه این سکونتگاه‌ها از سایر محلات شهری است. بیش از آنکه موقعیت کالبدی و شرایط فردی ساکنین مسبب مشکلات این محلات باشد، آثار ناحیه‌ای حاصله از مجاورت گروه‌های اجتماعی فاقد فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی برتر، سازنده محیطی با سرمایه اجتماعی ضعیف، همراه با برچسب‌های منفی اجتماعی و خدمات رسانی ضعیف شهری است. به‌عبارتی، مجاورت گروه‌های اجتماعی کمتر برخوردار در محیط محله، باعث شکل‌گیری اجتماعات رانده شده و کم امید است (اتکینسون^۱ و همکاران، ۲۰۱۰: ۱۵۹-۱۵۷) توسعه پایدار در شهرها به معنی توجه همزمان به محیط زیست شهری و محیط‌های انسان‌ساز است، به‌شکلی که منافع اقتصادی باعث رقابت‌های ناسالم کاربری‌ها نشده، تعامل میان بخش‌های صنعت، مسکن و تجارت، با کاهش کیفیت زندگی شهری همراه نباشد (نصیری، ۱۳۸۷: ۲۳-۱۱). انسان و جوامع انسانی، پیچیده‌ترین اجزای نظام شهری هستند. بنابراین می‌توان پایداری اجتماعی را یکی از مهم‌ترین ابعاد توسعه پایدار شهری دانست (نراقی، ۱۳۸۰: ۲۰۷). دستیابی به رضایت و آسایش از مهم‌ترین اهداف توسعه پایدار اجتماعی است (نوابخش و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۷۷). تعریف توسعه پایدار اجتماعی بدون توجه به ابعاد اقتصادی، فرهنگی، ارزشی، محیطی و تکنولوژیکی یک جانبه و اشتباه است زیرا تعاملات کنشگران که سازنده حقیقی زندگی شهری است، به توسعه پایدار اجتماعی معنی و مفهوم می‌بخشد.

مبانی نظری موجود در مورد پایداری اجتماعی، موارد گسترده‌ای را در بر می‌گیرد. پایداری مفاهیم مختلفی داشته که از اهداف اکولوژیکی تا اصولی برای فعالیت‌های مختلف اقتصادی اجتماعی و فرهنگی را شامل می‌شود (پرتوی و همکاران، ۲۰۲۶: ۱۴۰۰). پایداری اجتماعی در سطح جوامع شهری با مفاهیم مختلفی از جمله رفاه اجتماعی همراه بوده است (وینگارتن^۲ و همکاران، ۲۰۱۱) مطالعات نشان می‌دهد که پایداری اجتماعی ترکیبی از اصول سنتی از قبیل نیازهای اولیه و اساسی اشتغال آموزش و مفاهیم جدید دیگر را نیز در بر می‌گیرد (شیرازی و همکاران، ۱۳۹۴). وین گیتنر و مبرگ پایداری اجتماعی را مجموعه‌ای از شاخص‌های همچون دسترسی

¹Atkinson

²Weingaertner

سرمایه اجتماعی بهداشت انسجام اجتماعی مشارکت محلی مسکن ثبات جامعه عدالت اجتماعی و حتی حس مکان و تعلق به آن می‌دانند. پایداری اجتماعی را می‌توان به‌عنوان بخشی از اهداف راهبردی در نظر گرفت و اقدامات متعددی در این راستا و در طول زنجیره تأمین برای توسعه اجتماعی و مسئولیت با همکاری ذی‌نفعان انجام خواهد شد (دین^۱ و همکاران، ۲۰۲۰: ۶۶) هدف پایداری اجتماعی در ادغام با مسائل شهری عبارت از بررسی نیازهای انسان در بستر مسائل کالبدی و محیطی و ارتباط اون بین انسان و محیط مصنوع است که تا از این روش بتواند تا بیشترین حد ممکن نیازهای انسان را پاسخ دهد (کیاسی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۴۰).

در واقع نظریه توسعه پایدار تا سال‌ها بیشتر حول ضرورت‌های اقتصادی و محدودی. های زیست محیطی بود و به مباحث اجتماعی کمتر توجه داشت (پورجعفر و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۸). در سال‌های ۱۳۳۱ میلادی، موضوعات اجتماعی در ادبیات و تحقیقات مربوط به پایداری جای خویش را باز کردند. بعد اجتماعی رویکرد توسعه پایدار به این امر تأکید دارد که توسعه شهری باید ارتقا و بهبود وضعیت معیارها و شاخص‌های اجتماعی جامعه، از جمله تعداد جمعیت، جوانی جمعیت، بهداشت، آموزش، اشتغال، مسکن، امنیت، فقر و مسائل زنان و غیره را نیز در پی داشته‌باشد (خدامی و همکاران، ۱۳۸۸: ۷۳) در تعریف دیگر از پایداری اجتماعی، گروهی از محققان به چهار عنصر اصلی و تعیین کننده اشاره کرده اند: عدالت اجتماعی، همبستگی اجتماعی، مشارکت و امنیت در دو دهه اخیر پایداری اجتماعی به‌عنوان یکی از مدل‌های توسعه در آمده و با ابعاد اجتماعی، اقتصادی، محیط زیستی و سیاسی توسعه ترکیب شده‌است (زیاری، ۱۳۹۵: ۲). "چیو"^۲ پایداری اجتماعی را بهبود رفاه زندگی نسل‌های کنونی و آینده می‌داند (چیو، ۲۰۰۳). لانگ^۳ در مفهوم پایداری اجتماعی بر خواست مردم برای زندگی در یک مکان معین اشاره داشته (لانگ، ۲۰۰۵: ۵). بیتلی^۴ به روشی اشاره می‌نماید که باید به پایداری یک جزء اجتماعی قوی ملحق نمود تا یک الگوی بادوام داشته‌باشد (یو و تائو^۵، ۲۰۱۷: ۶۸۷). پایداری اجتماعی جایگاه خاصی در برنامه‌ریزی و طراحی شهری دارد، محیط انسان ساخت بر اصول پایداری اجتماعی تأثیر مثبت یا منفی می‌گذارد (www.livablecities.org) زیرا انسان و محیط در رابطه تعاملی تأثیر و تأثر قرار دارند (عمرانی پور و مرادی، ۱۳۹۰: ۴۲). محیط انسان ساخت شهری، زمینه و پرده پشت صحنه‌ای را فراهم می‌کند که ما در آن زندگی می‌کنیم و بر احساسات ما، عواطف ما، مشارکت در زندگی اجتماعی، حس اجتماع ما و در کل سلامتی ما تأثیر می‌گذارد (باتروث^۶، ۲۰۰۰: ۱). محیط شهری، فضایی است که نیازهای انسان در آن پاسخ داده می‌شود و بر این دلالت دارد که شکل کالبدی- فضایی در توسعه شهری باید در تأمین این نیازها مناسب باشد. پایداری اجتماعی؛ تمرکز انسان محور توسعه پایدار بر اهداف مشابه پایداری اجتماعی در رابطه با توسعه انسانی، برآورده سازی نیاز مردم و حفاظت از سیستم‌های پشتیبان زندگی منعکس شده‌است. بر اساس نظر اسفا و فروتل (۲۰۰۷) پایداری اجتماعی با هدف نهایی توسعه منطبق است. آنها معتقدند که پایداری اقتصادی و محیطی ابزارهایی برای توسعه پایدار و پایداری اجتماعی هستند (اسفا و فراستل^۷، ۲۰۰۷: ۶۵) و از یک لحاظ می‌توان تعاریف پایداری اجتماعی را به دو گروه تقسیم نمود. در اولین گروه، تعاریف بیشتر بر شرایط تأکید دارد. آنها معمولاً پایداری اجتماعی را به‌عنوان یک وضعیت (حالت) مثبت یا هدفی که به‌دست می‌آید توصیف می‌کنند. در گروه دوم، تعاریف از چارچوب سنجش، استفاده می‌شود. این تعاریف اصول اصلی و عمده و ابعاد را نشان می‌دهد و اغلب شامل مجموعه‌ای از شاخص هاست. این شاخص‌ها می‌تواند هم مثبت (مثل نرخ باسوادی) و هم منفی (مثل نرخ قتل) باشد اما عمدتاً جنبه‌های مثبت در نظر گرفته می‌شود (نبیل و الدائم^۸، ۲۰۱۴) تفکر پایداری اجتماعی نگهداری، سنت،

¹ Dean

² Chiu

³ Long

⁴ Batley

⁵ Yu, Tao

⁶ Butterwoth

⁷ Assefa and Frostell

⁸ Nabil and Eldayem

شیوه‌ها، تنظیمات و مکان زیست مردم است (والانک^۱، ۲۰۱۱: ۳۴۵). تحقیقات در مورد کیفیت و رضایت از زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیر رسمی در ادبیات موجود به‌ویژه در کشورهای رو به پیشرفت تا حد زیادی نادیده گرفته شده‌است (شکاری و همکاران، ۱۳۹۹). نتایج مطالعات حسین‌پور و همکاران (۱۳۹۹) نشان داد در بین شاخص‌های اجتماعی، عدالت اجتماعی بیشترین وزن، رضایت از میزان کمی دسترسی به خدمات رتبه دوم و اعتماد فردی رتبه سوم در بین شاخص‌های پایداری اجتماعی کسب کرده است. همچنین از حیث مکانی نیز مشیریه رتبه اول، ابوذر رتبه دوم و خاور شهر رتبه سوم را داشته است. پژوهش دویران (۱۳۹۹) در ارتباط با زیست پذیری بافت‌های شهری با تأکید بر پایداری اجتماعی در شهر همدان نشان داد که شاخص‌های پایداری اجتماعی با توجه به سطح دسترسی خدمات و رضایت از خدمات شکاف بیشتری دارد (دویران، ۱۳۹۹: ۴۷). اسماعیلی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان " تدابیر طراحی مؤثر بر دستیابی به محله پایداری اجتماعی " از هفت مفهوم تراکم، اختلاط کاربری، دسترسی، خدمات و امکانات، تنوع فضایی، فضاهای امن و شرایط سکونتگاه‌ها به‌عنوان عواملی که هر کدام تا حدودی می‌توانند اهداف پایداری اجتماعی را محقق سازند نام می‌برد.

نتایج مطالعات سهرابی و همکاران (۱۴۰۲) نشان داد که می‌توان استدلال کرد که ویژگی‌های کالبدی نقش بسیار مهمی در میزان تاب آوری سکونتگاه‌های غیررسمی بازی می‌کنند و با هر گونه تغییر در معیارهای کالبدی می‌توان تاب آوری محله را به میزان قابل توجهی متأثر ساخت. لطفی و همکاران (۱۴۰۱) در تحقیق با عنوان تحلیل فاکتورهای فرسایشی و کالبدی تاب‌آوری در بافت فرسوده شهر ایلام به این نتیجه رسیده که ۶۲ درصد از مساحت بافت فرسوده شهر ایلام در بازه تاب آوری نسبتاً کم تا خیلی کم قرار دارند. نتایج مطالعات محمودزاده و همکاران (۱۴۰۰) نشان داد که نتایج کلی گواه بر مهم بودن بعد کالبدی نسبت به بقیه ابعاد است. نتایج مطالعات نصیری هنده خاله و همکاران (۱۴۰۰) نشان داد که فشردگی بافت، کمبود فضاهای باز و فرسودگی این بافت‌ها، آسیب پذیری بافت‌ها تشدید می‌کند.

نتایج مطالعات غیاث و همکاران (۱۳۹۹) در زمینه عوامل تأثیرگذار در توسعه پایدار اجتماعی در شهر اراک نشان داد که عامل امنیت اجتماعی و رفاه اجتماعی و نیز حس تعلق به مکان و انسجام و مشارکت در حدود ۷۸ درصد پاسخ‌گویی سؤالات پژوهشی بوده است. یزدانی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان "تحلیلی بر وضعیت پایداری محلات اسکان غیررسمی در شهر اردبیل" دریافتند که در این شهر محلات اسکان غیررسمی را می‌توان بخش‌های فراموش شده و برنامه‌ریزی نشده‌ای در مقایسه با سایر محلات شهری دانست که به‌لحاظ پایداری بسیار شکننده هستند. نتایج به‌دست‌آمده از پیاده سازی تکنیک‌های مختلف تصمیم‌گیری به‌لحاظ معیارهای پایدار محله‌ای «ایران آباد» در رتبه نخست و محله «سلمان آباد» در رتبه آخر قرار گرفتند بنابراین برنامه‌ریزی‌های توسعه محور متناسب با نقاط ضعف و قوت و اولویت هر محله ضروری به نظر می‌رسد. مرادیان و همکاران (۱۳۹۸) در ارتباط با ارتباط بین فضای سبز و پایداری اجتماعی نشان داد که ویژگی‌های کالبدی - فضایی سهم مؤثری در پایداری اجتماعی دارند. پژوهش‌های نیک پور و همکاران (۱۳۹۸) نیز در شهر آمل نشان داد که مولفه تعامل و اعتماد بیشترین تأثیر را بر بهبود پایداری اجتماعی شهر آمل دارند. حاتمی نژاد و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان "بررسی علل شکل‌گیری اسکان غیررسمی در محله کوی زینبیه شهر پاکدشت" معتقدند که عامل اقتصادی و اجتماعی مهم‌ترین عوامل در شکل‌گیری محله مذکور بوده است. ایشان در پژوهش دریافته‌اند که تمامی اهالی ساکن در کوی زینبیه از مهاجرین روستایی بوده‌اند که به‌امید کسب درآمد و شغل به تهران نقل مکان نموده و اغلب مهاجران با یکدیگر پیوند قومی - قبیله‌ای داشته‌اند. اصلاح ساختارهای اقتصادی - اجتماعی راهکار ارائه شده در این پژوهش در جهت پایداری محله زینبیه بوده است. پژوهش‌های قرایی و همکاران (۱۳۹۷) نیز نشان داد که ارتباط معناداری میان عوامل اصلی فرم و فضای شهری با عامل ترکیبی شاخص‌های پایدار ارتباط معناداری دارند. محسنی (۱۳۹۴) طی

¹ Vallanc

پژوهشی با عنوان «شهر و آسیب شناسی اجتماعی - اقتصادی» دریافت که هم زمان با رشد فیزیکی و اجتماعی شهرها و تبدیل شدن آنها به مراکز نامتجانس و ناهمگن اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، میزان جرائم شهرها به ویژه در مناطق مرکزی و حاشیه‌های شهرهای بزرگ افزایش یافته است به طوری که با بالا رفتن اندازه و وسعت شهرها میزان جرائم و آسیب‌های شهری افزایش یافته و بر ابعاد کمی و کیفی آن افزوده می‌شود. میزان جرائم و آسیب‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی شهری با درجه توسعه شهری رابطه دارد و به موازات افزایش جمعیت شهری، میزان جرائم و آسیبها هم افزایش می‌یابد. بررسی‌های مطالعات سینافر و همکاران (۱۳۹۱) در زمینه تأثیر نفوذپذیری بر ارتقا کیفیت در محلات شهری نشان داد که می‌توان با اتخاذ دیدگاهی منصفانه همسویی‌ها را به حداقل کاهش داد و در جهت کیفیت پایداری محیط گام‌های مؤثری برداشت. درباباری و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان "مدیریت و ساماندهی اسکان‌های غیررسمی در شهر بندرعباس" دریافتند که با توجه به برآوردها نزدیک به دو پنجم جمعیت شهر و حداقل ۳۰٪ بافت شهر در اختیار گروه‌های غیر رسمی و کم‌درآمد است که الگوی کاملاً متفاوت با بدنه عمومی اجتماعی شهر دارند. براساس مطالعات صورت گرفته و تحلیل نتایج حاصله رتبه بندی نواحی مورد مطالعه بر حسب شاخص‌های فقر انجام و راه حل‌هایی جهت ارتقا محلات مورد نظر ارائه گردید.

نتایج مطالعات هاک^۱ و همکاران (۲۰۲۰) نشان داد که اثربخشی اشکال کالبدی در پایداری اجتماعی کاملاً آشکار است. آدجی منسا^۲ و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهش خود با عنوان "تحلیل عوامل مؤثر بر رشد و ناپایداری سکونتگاه‌های غیررسمی کو ماسی غنا پرداخته و دریافتند که ترکیبی از عوامل کالبدی - اجتماعی - اقتصادی، فرهنگی، نهادی، فیزیکی، سیاسی - تاریخی بر پایداری اجتماعی شهرک‌های غیررسمی در کوماسی تأثیرگذار بوده است. بکلی (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان «پیشگیری از حاشیه‌نشینی» به مطالعه رفتارهای مهاجران خلاف‌کار در سوئد پرداخته است. یافته‌های این بررسی نشان می‌دهد که فقدان رفتار شهروندی در میان این افراد، مشارکت آنها را به سمت جرم و جنایت سوق داده است که این نتیجه سیاست‌های اشتباه به حاشیه راندن مهاجران در کشور سوئد است؛ بنابراین تغییر در سیاست‌های مهاجرتی تنها ابزار کاهش جرائم حاشیه نشینان و پیشگیری از حاشیه‌نشینی در سوئد است. وودکرافت^۳ (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان پایداری اجتماعی در جوامع جدید، حرکتی از مفهوم تا عمل در انگلستان، با استفاده از روش‌های نظری و بررسی و تفسیر متون مختلف به بررسی مفهوم و عمل در پایداری اجتماعی پرداخته و نحوه به‌کارگیری این مفهوم توسط بازیگران به‌عنوان توجیه تصمیم‌های خود در ساختار مادی و اجتماعی شهرها را کالبدشکافی کرده است. مک کورد^۴ و همکاران (۲۰۰۹) با تحلیل شدت اعتبار و اثرات جرائم در کاربری اراضی و ارائه الگو جرائم محلی در آمریکا نشان دادند که جرائم به‌طور تصادفی و در فضا رخ نمی‌دهند. مکان‌هایی معین در محیط، ویژگی‌هایی از خود نشان می‌دهد که آنها را برای مجرمان، بالقوه جذاب‌تر می‌کند. ممکن است انواع معینی از کاربری زمین در یک ناحیه وجود داشته باشد که مقدار بیشتری از جرم و بی‌نظمی را دامن بزند. این کاربری‌ها حجم گسترده‌ای از جمعیت را جذب می‌کند و ممکن است آنان نیز در به وجود آمدن جرم در شهر مؤثر باشند.

مواد و روش‌ها

این پژوهش از نوع توصیفی تحلیلی است. اطلاعات مورد نیاز از طریق پیمایش میدانی و پرسش‌نامه به‌دست‌آمده است به‌منظور سنجش سؤالات مربوط به تأثیر مولفه‌های کالبدی - محیطی بر پایه‌های اجتماعی، آلفا کرونباخ به‌دست‌آمده برابر با ۰/۸۳ گزارش

1 Huck

2 Adji Mensa

3 Woodcroft

4 McCord

شده‌است و نشان دهنده آن است که سؤالات مربوط به متغیرها دارای پایایی مناسبی است. جامعه آماری این پژوهش را ساکنین محله بان برز شهر ایلام را تشکیل می‌دهند و روش نمونه گیری به صورت تصادفی بوده است که بر اساس فرمول کوکران، جامعه آماری ۳۸۴ نفر تعیین شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده از پرسش‌نامه، از نرم افزار spss، استفاده شد. روایی ابزار پژوهش با استفاده از نظریات اساتید دانشگاه و بعد از انجام اصلاحات مورد نظر در مراحل مختلف بررسی و تایید شد.

جدول شماره ۱- ابعاد و گویه های سنجش شاخص های مورد استفاده در پژوهش

ابعاد	گویه
کالبدی- محیطی	فرم فضا، نفوذ پذیری، کف سازی، معابر و مبلمان شهری، پوشش گیاهی، محصوریت، رنگ آمیزی و ظاهر ابنیه
پایداری اجتماعی	هویت، سرزندگی شهری، احساس تعلق به مکان، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، روابط همسایگی

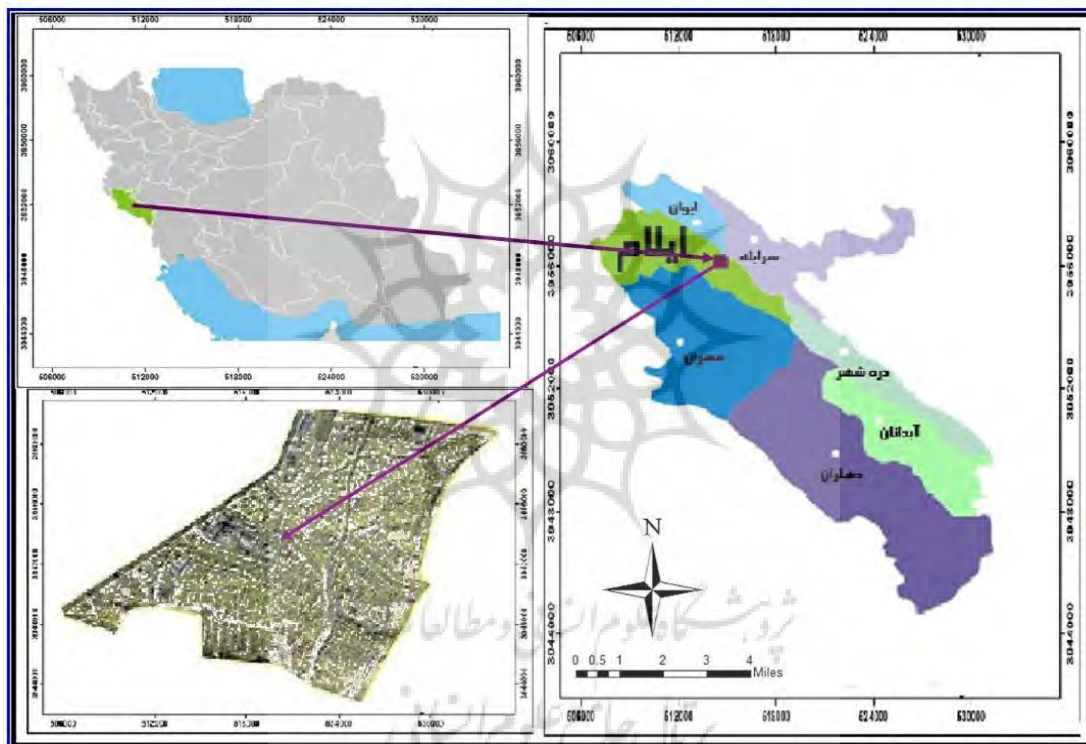
در جدول شماره ۲ اطلاعات مربوط به ابعاد کالبدی- محیطی و پایداری اجتماعی را نشان می‌دهد. در این جدول برای هر بعد، تعداد سؤالات، ضریب پایایی هر بعد و ضریب پایایی کلی متغیر ارائه شده‌است. ضریب پایایی کلی بعد کالبدی- محیطی برابر ۰/۷۷۹ و برای بعد پایداری اجتماعی ۰/۸۱۳ بوده است. بر این اساس میزان پایایی ابزار مورد استفاده قابل اطمینان تفسیر شده‌است.

جدول شماره ۲- شاخص های مورد استفاده و ضرایب پایایی به دست آمده

ابعاد	تعداد سؤال	ضریب پایایی	ضریب پایایی متغیر
کالبدی - محیطی	۱۰	۰/۷۶۹	۰/۷۷۹
	۱۰	۰/۷۸۲	
	۱۰	۰/۷۷۸	
	۱۰	۰/۷۸۶	
	۱۰	۰/۷۸۲	
	۱۰	۰/۷۸۱	
پایداری اجتماعی	۱۰	۰/۷۶۸	۰/۸۱۳
	۱۰	۰/۷۷۲	
	۱۰	۰/۷۸۳	
	۱۰	۰/۷۷۹	
	۱۰	۰/۷۸۴	
	۱۰	۰/۷۹۲	

شهر ایلام به عنوان مرکز استان ایلام است. این شهر در محدوده شمال غربی استان در غرب کشور ایران واقع شده‌است طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت کل استان ایلام ۵۸۰۱۵۸ هزار نفر بوده که سهم شهر ایلام از این جمعیت ۲۳۵۱۴۴ هزار نفر است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵، ۵۵). تمرکز خدمات نسبت به شهرهای دیگر استان و همچنین مرکزیت سیاسی ایلام همواره مورد توجه

مهاجران بوده و به دلیل روند فزاینده مهاجرت‌های روز افزون، پنج محله از جمله بان بور، سبزی آباد، بانبرز، بان چرمگ، و تپه پایه یک به صورت غیر رسمی و خودرو در حاشیه شهر ایلام به مرور زمان به وجود آمدند (مشکینی و تردست، ۱۳۹۸، ۱۵۵). در این پژوهش محله بان برز از جمله بزرگ‌ترین و قدیمی‌ترین سکونتگاه غیررسمی با میزان ناپایداری اجتماعی بالا در شهر ایلام در جنوب شرقی شهر ایلام قرار دارد که از شرق به کمربندی ایلام و دامنه‌های کوه‌های اطراف و از جنوب به محدوده قانونی شهر از شمال به خیابان ولیعصر از غرب به خط عبور کانال فاضلاب و بلوار امام منتهی می‌شود. این محله با مساحتی حدود ۷/۱۲۴ هکتار جمعیتی بیش از ۱۹۷۹۹ نفر تعداد خانوار ۴۱۳۴ و بعد خانوار ۴/۸ را در خود جای داده است. نرخ رشد جمعیت آن ۰/۳ بیشتر از نرخ رشد طبیعی شهر ایلام است از ویژگی‌های این محله وجود بافت کالبدی - محیطی نامنظم، بافت ریزدانه و مشکلات ناپایداری اجتماعی است. در بخش جنوب شرقی شهر ایلام، محله بان برز قرار گرفته است (شکل ۱) این محله با وسعت ۱۲۰ هکتار و جمعیت ۱۸۸۱۸ نفر به عنوان یکی از محله‌های اسکان غیررسمی شهر ایلام است.

شکل ۱- محدوده مورد مطالعه

یافته‌های تحقیق

به منظور تشخیص نوع توزیع داده‌ها از آزمون کولموگروف اسمیرنوف استفاده شده است که نتایج آن در جدول ۳ آورده شده است. در ارتباط با ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌گویان باید افزود که محدوده سنی پرسش شوندگان بین ۲۶ تا ۶۷ سال بوده است و میانگین سنی جامعه آماری ۵۰ سال است. از لحاظ سطح تحصیلات، ۱۰/۸ درصد بی‌سواد، ۲۱/۷ درصد تحصیلات ابتدایی و راهنمایی ۳۵/۸ درصد در سطح دیپلم و فوق دیپلم ۳۱/۷ درصد تحصیلات دانشگاهی دارند. این بدان معنی است که با افزایش یا کاهش متغیرهای مذکور، میزان پایداری اجتماعی نیز در بین ساکنان محدوده مورد مطالعه نیز کاهش یابد و لازم به ذکر است که متغیر فرم فضا، بیشترین تأثیر را بر متغیر وابسته پژوهش (پایداری اجتماعی) دارد.

در این پژوهش به منظور بررسی و تایید تأثیر متغیرهای مستقل در پیش‌بینی میزان پایداری اجتماعی محدوده مورد مطالعه از آزمون رگرسیون چند متغیره استفاده شده که نتایج آن در جدول ۴ آماده است. به طوری که در گام اول متغیر فرم فضا، در گام دوم متغیر نفوذپذیری، در گام سوم متغیرهای پوشش گیاهی، کف‌سازی مبلمان شهری، رنگ آمیزی و محصوریت وارد معادله رگرسیون شدند. در این مدل مقدار R^2 در متغیرهای مورد بررسی می‌توانند در مجموع $78/8$ درصد از تغییرات را در پایداری اجتماعی در محدوده مورد مطالعه پیش‌بینی نماید. یافته‌های حاصل از آزمون پیرسون نیز در جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که ارتباط مستقیم و معنادار بین همه مولفه‌های کالبدی - محیطی و پایداری اجتماعی در محدوده مورد مطالعه وجود دارد.

جدول شماره ۳ - نتایج آزمون کولموگروف اسمیرنف

متغیرهای پژوهش	Z	P	توزیع توزیع	ضریب آلفا
کالبدی - محیطی	۱/۸۶۷	۱/۷۹۱	نرمال	نرمال
پایداری اجتماعی	۱/۷۴۸	۱/۸۴۲	نرمال	نرمال

در جدول شماره ۴ ماتریس همبستگی پیرسون بین مولفه‌های کالبدی و محیطی و پایداری اجتماعی آورده شده است. نتایج آزمون نشان می‌دهد که ارتباط مستقیم بین متغیر ثابت و وابسته پژوهش وجود دارد. این نتایج نشان می‌دهد که بالاترین ارتباط معناداری در بین مولفه‌های کالبدی - محیطی مربوط به فرم و فضا ($r=0/0542, P < 0/01$) و پایین‌ترین ضریب همبستگی مربوط به مولفه محصوریت ($r=0/0438, P < 0/01$) است.

جدول شماره ۴ - ماتریس همبستگی پیرسون بین مولفه‌های کالبدی - محیطی و پایداری اجتماعی

متغیر	پایداری اجتماعی
فرم فضا	۰/۰۵۴۲
نفوذپذیری	۰/۰۴۶۸
کف‌سازی و مبلمان شهری	۰/۰۴۵۱
پوشش گیاهی و فضای سبز	۰/۰۴۳۸
محصوریت	۰/۰۴۴۱
رنگ آمیزی و ظاهر ابنیه	۰/۰۷۷۹

نتایج آماری جدول ۵ نشان‌دهنده آن است که در مجموع بین مولفه‌های کالبدی - محیطی و پایداری اجتماعی پیوستگی معنادار آماری وجود دارد ($R=0/0568, sig=0/000$) بنابراین با تغییر در مولفه‌های کالبدی - محیطی بر میزان پایداری اجتماعی در منطقه مورد مطالعه افزوده می‌شود.

جدول شماره ۵ - نتایج همبستگی چندگانه بین مولفه‌های کالبدی - محیطی و پایداری اجتماعی

مدل	R	R2	Adosq	Std	sig	Dubinwatson
رگرسیون همزمان	۰/۰۵۶۸	۳۱/۷۲	۰/۰۵۴۲	۰/۰۵۳۲	۰/۰۰۰	۱/۷۵۲

تحلیل اطلاعات جدول ۶ نشان می‌دهد که نقش فرم فضا ($\text{Beta}= ۳۵۱$ ، $\text{sig}=۰/۰۰۰$)، پوشش گیاهی و فضای سبز با ($\text{Beta}= ۲۸۵$ ، $\text{sig}=۰/۰۰۰$) به ترتیب بیشترین تأثیر را بر میزان پایداری اجتماعی در محدوده مورد مطالعه دارند. در این پژوهش سطح معناداری در آلفا $۰/۰۵$ درباره پایداری اجتماعی برابر با $۰/۰۰۰$ است و با خطای محاسباتی کمتر از $۰/۰۱$ در سطح اطمینان ۹۵ درصد می‌توان افزود که بین مولفه‌های کالبدی - محیطی و پایداری اجتماعی رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد. به عبارتی دیگر هر اندازه که بر کیفیت مولفه‌های کالبدی - محیطی افزوده شود به همان نسبت نیز بر میزان پایداری اجتماعی در محدوده مورد مطالعه افزوده می‌شود.

جدول شماره ۶- نتایج تحلیل رگرسیون در بین متغیرهای ثابت و وابسته پژوهش

رگرسیون همزمان	ضرایب استاندارد شده	ضریب استاندارد شده	مقدار T	sig
B	Std.Error	Beta		
۱/۵۴۶	۰/۰۴۲۳	-	۷/۴۳۳	۰/۰۰۰
۰/۰۱۴۵	۰/۰۵۰۶	۰/۰۳۵۱	۱/۸۸	۰/۰۰۰
۰/۰۵۱۸	۰/۰۵۱۸	۰/۰۳۲۸	۲/۵۲	۰/۰۰۰
۰/۰۵۲۲	۰/۰۵۲۲	۰/۰۲۸۵	۲/۶۸	۰/۰۰۰
۰/۰۵۲۳	۰/۰۵۲۳	۰/۰۳۱۲	۳/۲۳	۰/۰۰۰
۰/۰۶۸۸	۰/۰۶۸۸	۰/۰۲۱۲	۳/۸۴	۰/۰۰۰
۰/۰۶۲۳	۰/۰۶۲۳	۰/۰۲۲۳	۳/۸۸	۰/۰۰۰

در جدول (۷) $F=۱۹/۷۵۳$ که در سطح $۰/۰۰۰$ معنادار است و بیانگر تأثیر رگرسیون متغیر کالبدی - محیطی بر میزان پایداری اجتماعی است.

جدول شماره ۷- تأثیر رگرسیون متغیر کالبدی محیطی بر میزان پایداری اجتماعی

ANOVA				
sig	F	Mean square	DF	Sum of squares
۰/۰۰۰	۱۹/۷۵۳	۲/۷۴۵	۶	۱۸۳/۲۲۰
		۲/۵۸	۳۲۱	۶۹/۴۸۱
			۳۴۲	۲۴۷/۶۸

طبق جدول ۸ با توجه به اینکه در این پژوهش متغیر مولفه‌های کالبدی - محیطی دارای همبستگی $۰/۰۷۲۸$ است و رقم ضریب تعیین تعدیل شده برابر با $۰/۰۸۴۸$ است باید افزود که متغیرهای مستقل در مجموع $۰/۰۷۲۸$ از تغییرات متغیر وابسته (پایداری اجتماعی) را تبیین می‌نماید. بر این اساس مقدار F نیز برابر با $۷۳/۲۴۱$ است که نشان دهنده یک ترکیب خطی در بین متغیرها است.

جدول شماره ۸ - معناداری رگرسیون تأثیر مولفه‌های کالبدی محیطی بر میزان پایداری اجتماعی

model	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معناداری
تأثیر رگرسیون	۵۱/۷۲۳	۶	۶/۷۳۸	۷۳/۲۴۱	۰/۰۰۰
باقی مانده	۱۲/۲۸۱	۳۲۳	۰/۰۳۴۳۱		
مجموع	۷۳/۲۳۸	۳۱۲			

اطلاعات جدول ۹ نشان می‌دهد که همه ابعاد متغیر کالبدی - محیطی دارای تأثیرات مستقیم بر میزان پایداری اجتماعی هستند. به طوری که تأثیرگذاری مستقیم در ابعاد فرم فضا (۰/۰۳۱۸)، نفوذپذیری (۰/۰۳۰۵) و پوشش گیاهی و فضای سبز (۰/۰۲۱۷) بیشتر از سایر ابعاد است. بنابراین با توجه به مقدار F محاسبه شده و میزان معناداری ۰/۰۰۰ می‌توان گفت که ترکیب خطی متغیرهای مستقل معنادار هستند و قادر به پیش‌بینی تغییرات آشکار در متغیر وابسته پژوهش هستند.

جدول شماره ۹ - تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم ابعاد متغیر کالبدی محیطی بر میزان پایداری اجتماعی در محدوده مورد مطالعه

متغیرها	تأثیر مستقیم	تأثیر غیرمستقیم	تأثیر کل	P	رتبه
فرم فضا	۰/۰۳۱۸	-	۰/۰۲۱۸	P<0/01	۱
نفوذپذیری	۰/۰۳۰۵	-	۰/۰۲۱۲	P<0/01	۲
کف‌سازی و مبلمان شهری	۰/۰۱۷۶	-	۰/۰۱۵۲	P<0/01	۴
پوشش گیاهی و فضای سبز	۰/۰۲۱۷	-	۰/۰۱۸۳	P<0/01	۳
محصوریت	۰/۰۷۲۸	-	۰/۰۱۳۹	P<0/01	۶
رنگ آمیزی و ظاهر ابنیه	۰/۰۷۲۸	-	۰/۰۱۴۳	P<0/01	۵

جمع‌بندی نهایی آزمون‌های آماری نشان می‌دهد که با توجه به مقدار ضریب همبستگی و سطح معناداری sig=0/000 بین همه ابعاد متغیر کالبدی - محیطی و میزان پایداری اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد و فرض این پژوهش مبنی بر وجود ارتباط معنی دار بین ابعاد مختلف کالبدی - محیطی و میزان پایداری اجتماعی در سطح ۹۵ درصد مورد تأیید قرار می‌گیرد. نتایج مربوط به شیب خط رگرسیون در مورد متغیرهای پیش بین بیانگر آن است که گویه‌های فرم فضا (۰/۰۳۱۸)، نفوذپذیری (۰/۰۳۰۵) و پوشش گیاهی و فضای سبز (۰/۰۲۱۷) بیشتر از سایر ابعاد است. وبا پایداری اجتماعی ارتباط مستقیم وجود دارد. از این رو می‌توان در درجه اول اهمیت و تأثیر ابعاد گویه‌های مذکور بر میزان پایداری اجتماعی پی برد. جدول معناداری رگرسیون براساس مقدار محاسبات انجام شده برای F (۷۳/۲۴۱) در سطح اطمینان ۹۹٪ دیدگاه جامعه آماری، ترکیب معادله خطی متغیرهای مستقل قادر به تبیین و پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته هستند. در مدل اثر مستقیم بین ابعاد مختلف کالبدی - محیطی و میزان پایداری اجتماعی باید افزود که همه گویه‌های پژوهش دارای تأثیرات مستقیم هستند محاسبات آماری نشان می‌دهد که ابعاد فرم فضا (۰/۰۳۱۸)، رابطه معنادار و مثبت در سطح آلفا ۰/۰۵ با اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد نتایج تحلیل رگرسیون نیز بیانگر آن است که متغیرهای مستقل در مجموع ۰/۰۷۲۸ از تغییرات متغیر وابسته (پایداری اجتماعی) را تبیین می‌نماید اثرگذارترین عامل بر پایداری اجتماعی در محدوده مورد مطالعه است که با ضریب بتای ۰/۳۵۱ / درصد از واریانس عدم توسعه پایداری را تبیین نموده است. بنابراین به‌ازای یک واحد افزایش در هر کدام از گویه‌های متغیر کالبدی - محیطی، یک واحد افزایش معنی دار و مستمر بر میزان پایداری اجتماعی در محدوده مورد مطالعه به وجود می‌آید.

جدول شماره ۱۰- نتایج رگرسیون چند متغیره

متغیر	ضریب (B)	بتا	آزمون t	sig
ضریب ثابت	-۴/۷۴۸	-	-۱۴/۲۸۸	۰/۰۰۰
فرم فضا	۰/۰۳۸۳	۰/۰۳۹۲	۷/۴۲۸	۰/۰۰۰
نفوذپذیری	۰/۰۴۲۸	۰/۰۴۲۷	۱۳/۸۲۳	۰/۰۰۰
کفسازی و مبلمان شهری	۰/۰۵۸۸	۰/۰۵۹۹	۱۶/۴۲۳	۰/۰۰۰
پوشش گیاهی و فضای سبز	۰/۰۵۴۳	۰/۰۵۵۸	۱۵/۲۵۲	۰/۰۰۰
محصوریت	۰/۰۷۲۵	۰/۰۷۱۷	۱۸/۵۲۳	۰/۰۰۰
رنگ آمیزی و ظاهر ابنیه	۰/۰۶۴۸	۰/۰۶۲۳	۱۷/۴۵۳	۰/۰۰۰
	R=۷۱/۵	R2=۸/۷۸	Sig=۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

بحث و نتیجه گیری

مباحث پایداری اجتماعی از مهم‌ترین موضوعاتی که در حوزه اسکان غیررسمی بسیار حائز اهمیت است. پایداری اجتماعی یکی از ابعاد مهم توسعه پایدار شهری در این‌گونه فضاها محسوب می‌شود. پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر عوامل کالبدی - محیطی بر میزان پایداری اجتماعی در محله بان برز شهر ایلام که یکی از کانون‌های اسکان غیررسمی است مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. نتایج نشان داد که روی هم رفته پایداری اجتماعی در محدوده مورد مطالعه در وضعیت مناسبی قرار ندارد. این نتایج با یافته‌های حسین‌پور وهمکاران (۱۳۹۹)، دویران (۱۳۹۹) و درباباران وهمکاران (۱۳۹۰) همسویی دارد. از طرفی دیگر نتایج تحلیل آماری نشان داد که متغیرهای فرم فضا، نفوذپذیری و پوشش گیاهی و فضای سبز رابطه مثبت و معناداری با متغیر وابسته پژوهش (پایداری اجتماعی) دارند به طوری که با افزایش و یا کاهش هر کدام از متغیرهای مذکور بر میزان سطح پایداری نیز متغیر خواهد بود. از جمله دلایل توجیهی در ارتباط با سه متغیر ذکر شده باید افزود که فرم فضا از جمله موضوع گسترده‌ای که ارتباط بسیار نزدیک با موضوعات سیمای طبیعی، تراکم مراکز فعالیت و جمعیت و نیز نوع پراکنش کاربری‌ها دارد و نیز متغیر نفوذپذیری از جمله مباحث اصلی در مباحث برنامه‌ریزی شهری است. زیرا با موضوعاتی همچون دسترسی و اتصال همپوندی دارد. متغیر سوم پوشش گیاهی و فضای سبز است که بین پایداری اجتماعی و میزان دسترسی به فضای سبز و پوشش گیاهی یک رابطه متقابل وجود دارد که تأثیر این رابطه متقابل بر ارتقای پایداری اجتماعی و کیفیت زندگی مسلم است.

بنابراین در این راستا توجه ویژه به متغیرهای فاکتورهای فرم و فضا، نفوذپذیری و میزان دسترسی به فضای سبز و پوشش گیاهی ضروری به نظر می‌رسد. بررسی تأثیرات مستقیم متغیرهای کالبدی - محیطی نیز نشان داد که تمام متغیرهای شش‌گانه (فرم فضا، نفوذپذیری، کفسازی و مبلمان شهری، فضای سبز، محصوریت، رنگ آمیزی و ظاهر ابنیه تأثیر مستقیم بر پایداری اجتماعی در محدوده مورد مطالعه دارند. با بررسی تأثیرات مستقیم متغیرهای کالبدی - محیطی مشخص شد که متغیرهای فرم فضا، نفوذپذیری، فضای سبز در مجموع ۷۸/۸ درصد از تغییرات را در پایداری اجتماعی در محدوده مورد مطالعه پیش‌بینی، نمایند. این دستاوردها با نتایج مطالعات قرایی وهمکاران (۱۳۹۷) مرادیان وهمکاران (۱۳۹۷) و آدجی منسا وهمکاران (۲۰۱۶) که به متغیرهای یاد شده به‌عنوان عوامل مؤثر بر پایه‌های اجتماعی اشاره کرده‌اند، کاملاً همخوانی دارد. نتایج این پژوهش نشان داد که بالاترین ارتباط معناداری مربوط به فرم و فضا ($r=۰/۰۵۴۲$, $P < ۰/۰۱$) و پایین‌ترین ضریب همبستگی مربوط به مولفه محصوریت ($r=۰/۰۴۳۸$, $P < ۰/۰۱$) است. باید افزود که مولفه‌های کالبدی نقش کلیدی بر پایداری اجتماعی در این پژوهش را دارد این قسمت از یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های

سهرابی وهمکاران (۱۴۰۲) لطفی وهمکاران (۱۴۰۱) محمودزاده و همکاران (۱۴۰۰) و نیز یافته‌های هاگ و همکاران (۲۰۲۰) همسویی دارد. در نهایت برآیند تحقیق ارائه پیشنهادی زیر می‌باشد:

- ✓ تسهیل‌گری مدیریت شهری در جهت اجرای برنامه‌های کوتاه مدت در جهت تقویت مولفه‌های کالبدی - محیطی تأثیر گذار بر پایداری اجتماعی
- ✓ ایجاد فضاهای کالبدی - محیطی مناسب در داخل محله به منظور تقویت زیرساخت‌هایی که منجر به پایداری اجتماعی می‌شود.
- ✓ ارتقا نقش و کارایی فضاهای محله از طریق برنامه ریزی‌های کالبدی به منظور بهبود پایداری محلات
- ✓ شورای شهر ایلام می‌تواند با ایجاد و تقویت فضاهای عمومی (رنگ آمیزی مبلمان شهری و گسترش فضای سبز) به تقویت تعاملات اجتماعی و در پایان به گسترش پایداری اجتماعی کمک نماید.

منابع

- برک پور، ناصر، و اسدی، ایرج. (۱۳۸۵). بررسی قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک و نحوه تعیین آنها- مصوب ۱۳۸۴. مدیریت شهری، (۱۸)، ۸۸-۹۵. <https://sid.ir/paper/445683/fa>
- پورجعفر، محمدرضا، خدایی، زهرا، و پورخیری، علی. (۱۳۹۰). رهیافتی تحلیلی در شناخت مولفه ها، شاخص ها و بارزه های توسعه پایدار شهری. مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۳(۳) (مسلسل ۱۱)، ۲۵-۳۶. <https://sid.ir/paper/231982/fa>
- پورطاهری، مهدی، سجاسی قیداری، حمداله، و صادق لوی، طاهره. (۱۳۸۹). سنجش و اولویت بندی پایداری اجتماعی در مناطق روستایی با استفاده از تکنیک رتبه بندی بر اساس تشابه به حل ایده آل فازی (مطالعه موردی: دهستان حومه بخش مرکزی شهرستان خدابنده). پژوهش‌های روستایی، (۱)، ۱-۳۱. <https://sid.ir/paper/180920/fa>
- توسلی، غلامعباس، و نور مرادی، سکینه. (۱۳۹۱). بررسی جامعه شناختی علل پاتوهای اجتماعی گسترده در حومه شهر تهران مطالعه موردی: چهار (خاک سفید)، مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۴(۳)، ۶۵-۷۹. <https://sanad.iau.ir/journal/jisds>
- حاتمی نژاد، حسین. (۱۳۸۰). عدالت اجتماعی، رکن اساسی توسعه پایدار شهری. مدیریت شهری، ۲(۶)، ۷۸-۷۸. <https://sid.ir/paper/427706/fa>
- حسین پور، بتول، ظهیری، هوشنگ، و موسایی، میثم. (۱۳۹۹). ارزیابی شاخص های پایداری اجتماعی در محلات منطقه پانزده کلان شهر تهران. جغرافیای اجتماعی شهری، ۷(۳)، ۲۱۳-۲۳۷. [doi: 10.22103/JUSG.2020.2027](https://doi.org/10.22103/JUSG.2020.2027)
- دویران، اسماعیل. (۱۳۹۹). سنجش زیست پذیری بافت های شهری با تاکید بر پایداری اجتماعی (مطالعه موردی: محلات اسکان غیررسمی شهر همدان). جغرافیای اجتماعی شهری، ۷(۱۱) (پیاپی ۱۶)، ۴۷-۶۴. <https://sid.ir/paper/360898/fa>
- زیاری، کرامت اله، پوراحمد، احمد، حاتمی نژاد، حسین، و باستین علی. (۱۳۹۷). سنجش و ارزیابی، ارزیابی حکمروایی خوب شهری بر پذیرش شهرها) مطالعه موردی: شهر بوشهر. پژوهش و برنامه ریزی شهری، ۳(۳)، ۱-۱۸. [DOR: 20.1001.1.22285229.1397.9.34.1.2](https://doi.org/10.1001.1.22285229.1397.9.34.1.2)
- سهرابی، وحید آویش، مهدی، و ذولفی زاده، اسماعیل. (۱۴۰۲). تاب آوری در سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر بعد کالبدی محله نخل ناخدا و طالبند، شهر بندرعباس. توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، ۴(۱)، ۱-۱۸. https://www.srds.ir/article_174327.html
- سینافر، عطیه، پرتوی، پروین، و شکوهی، مهشید. (۱۳۹۴). بررسی نقش نفوذپذیری در ارتقاء کیفیت محیط محله (مطالعه موردی: محله نارمک تهران). هویت شهر، ۹(۲۱)، ۹۱-۱۰۰. <https://sid.ir/paper/154525/fa>
- شیخی، محمد. (۱۳۸۵). مدیریت شهری و سکونتگاه‌های خودرو در منطقه کلانشهر تهران. مدیریت شهری، ۱۸، ۴۷-۶۱. <https://ensani.ir/fa/article/61302>

- عظیمی، شراره، و پرتوی، پروین. (۱۴۰۰). تدوین چارچوب مفهومی پایداری اجتماعی ساکنان جامعه میزبان گردشگری. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۱۴(۳۴)، ۲۰۷-۲۲۰. [doi: 10.22034/aud.2019.203488.2005](https://doi.org/10.22034/aud.2019.203488.2005)
- غیاث، بهناز، رحمانی، بیژن، ملک‌حسینی، عباسی، و غیاث، مهدی. (۱۳۹۹). عوامل مؤثر بر توسعه اجتماعی پایدار در اراک، نگرش‌های نوین در جغرافیای انسانی، ۳، ۱۱۵-۱۲۵. <https://ensani.ir/fa/article/4211>
- قرایی، آزاده، زبردست، اسفندیار، و مجیدی، حمید. (۱۳۹۷). تبیین رابطه بین شکل شهر و ثبات اجتماعی، مطالعه موردی مناطق ۲۲ گانه تهران، برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، ۳(۳)، ۷۹-۹۳. [DOI: 10.30473/psp.2018.5260](https://doi.org/10.30473/psp.2018.5260)
- کیاسی، شروین، کریمی آذری، امیررضا. (۱۴۰۰). بررسی نقش مولفه‌های کالبدی پیاده‌مداری و پایداری اجتماعی در فضاهای شهری مطالعه موردی میدان شهرداری رشت، مطالعات محیطی هفت حصار، ۹(۳۶)، ۱۳۵-۱۴۶. [DOI: 10.52547/hafthesar.10.36.10](https://doi.org/10.52547/hafthesar.10.36.10)
- لطفی، حمدالله، نوری کرمانی، علی، و زیاری، کرامت‌الله. (۱۴۰۱). تحلیل فاکتورهای فرسایشی و کالبدی تاب‌آوری در بافت فرسوده شهر ایلام. پژوهش‌های فرسایش محیطی، ۱۲(۲)، ۲۳۰-۲۵۱. [DOR: 20.1001.1.22517812.1401.12.2.9.6.251-230](https://doi.org/20.1001.1.22517812.1401.12.2.9.6.251-230)
- محمودزاده، حسن، نظری، معصومه و هریس‌چیان، مهدی. (۱۴۰۱). سنجش و ارزیابی میزان تاب‌آوری بافت فرسوده شهری در برابر زلزله، نمونه مورد مطالعه: شهرکرد. آمایش جغرافیایی فضا، ۱۱(۴۱)، ۱۶۳-۱۸۲. [DOI: 10.30488/GPS.2021.245297.3294](https://doi.org/10.30488/GPS.2021.245297.3294)
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان ایلام، انتشارات مرکز آمار ایران، تهران
- مشکینی، ابوالفضل، و تردست، زهرا. (۱۳۹۸). اثرگذاری مشارکت در توانمندسازی سکونتگاه‌های مساله دار شهری (مطالعه موردی: محله بانبرز ایلام). مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه‌های انسانی (چشم‌انداز جغرافیایی)، ۱۴(پیاپی ۴۶)، ۱۴۷-۱۶۱. <https://sid.ir/paper/176107/fa>
- ملکی پور، موسی، حسنی، علی و حیدری، علیرضا. (۱۳۹۲). نارسایی اقتصادی حاشیه شهرها و بحران شهری: مطالعه موردی شهر ایلام، اولین همایش ملی خدمات و محیط زیست شهری. <https://civilica.com/search/paper/k>
- ملکیان، اکرم، عبداللهی، اسماعیل، و یار محمد توسکی، مریم. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر سکونت‌گاه‌های غیررسمی بر احساس امنیت اجتماعی «مطالعه موردی: یحیی آباد آران و بیدگل». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۵(۹)، ۷۵-۸۹. [doi: 10.22084/csr.2016.1808](https://doi.org/10.22084/csr.2016.1808)
- نراقی، یوسف. (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی و توسعه. تهران: نشر و پژوهش فروزان روز.
- نصیری هنده خاله، اسماعیل، الهام افتخاری، و نظافت تکه، حسن. (۱۴۰۰). ارزیابی مولفه‌های تاب‌آوری کالبدی محیطی بافت‌های ناکارآمد شهری در جهت کاهش بحران زلزله (مطالعه موردی: شهر ملارد)، ساختار و کارکرد شهری، ۸(۲۹)، ۱۴۹-۱۶۹. [DOI: 10.22080/USFS.2021.3442](https://doi.org/10.22080/USFS.2021.3442)
- نصیری، معصومه. (۱۳۸۷). بررسی نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در مشارکت اجتماعی ساکنان محله. مجموعه مقالات همایش توسعه محله، تهران، انتشارات طرح نو، ۳۹-۱۱. <https://civilica.com/doc/937695>
- نقدی، اسدالله. (۱۳۸۶). حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی (جهان چهارم). انتشارات فن آوران، همدان.
- Abu Bakar, A.H., & Kbor Soo, C. (2013). A Framework for Assessing the Sustainable Urban Development. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 85, 484-792. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.08.187>
- Alina Gabriela, A., Gabriela Cătălina., C., & Gabriel, G. (2014). The Social Knowledge: a Goal of the Social Sustainable Development. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 149, 43-49.
- Aquino, R.S., Lück, L., & Schänzel, H.A. (2018). A Conceptual Framework of Tourism Social Entrepreneurship for Sustainable Community Development. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 37, 23-32. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.09.001>

- Assefa, G., and Frostell, B., (2007). Social sustainability and social acceptance in technology assessment: A case study of energy technologies. *Technology in Society*, 29(1), 63-78. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2006.10.007>
- Atkinson, R; Buck, N and Kintrea, K (2010). Neighbourhoods and Poverty: Linking Place and Social Exclusion, In N. Buck, I. Gordon, A. Hardiding & I. Turok, *Changing Cities-Rethinking Urban Competitiveness, Cohesion and Governance* (154-171). Houndmills: Palgrave Macmillan publication. <https://figshare.utas.edu.au/articles/chapter/Britis>
- Beatley, T. (1995). Planning and sustainability: The Element of a New (Improved) Paradigm. *Journal of Planning Literature*, 9(4), 95-383. <https://doi.org/10.1177/088541229500900405>
- Chiu, R (2003). Social Sustainability, sustainable development and housing development: The experience of Hong Kong. In R. Forrest & J. Lee (eds.), *Housing and social change: East-west perspectives*, Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/>
- Dean, J., Biglieri, S., Drescher, M., Garnett, A., Glover, T., & Casello, J. (2020). Thinking relationally about built environments and walkability: A study of adult walking behavior in Waterloo, Ontario. *Health & Place*, 64, 102352. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2020.102352>
- Gabitov, T., Kurmanalieva, A., Moldagaliyev, B., Zatov, K., & Kilybayeva, Sh. (2014). Sustainable development as a priority of contemporary cultural policy. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 140, 691-694. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.04.496>
- Huck, A., Monstadt, J., and Driessen, P. (2020). Building urban and infrastructure resilience through connectivity: An institutional perspective on disaster risk management in Christchurch, New Zealand, *Cities*, 98: 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.102573>
- Lintelo, D. J. H, Gupte, j, McGregor, J. A. (2017), Wellbeing and urban governance: Who fails, survives or thrives in informal settlements in, Bangladeshi cities? *Cities*, 31. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2017.10.002>
- Long, D. (2005). *key Issue for sustainable rural communities*. European Institute urban Affairs Liverpool-Johan mores university. <https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/documen>
- Nabil, N. A. & Eldayem, G. E. (2014). Influence of mixed land-use on realizing the social capital, *HBRC Journal*, 11, 258-298. <https://doi.org/10.1016/j.hbrcj.2014.03.009>
- Parikh, P., Bisaga, I., Loggia, C., Georgiadou, M. and Ojo-Aromokudu, J. 2020. Barriers and opportunities for participatory environmental upgrading: Case study of Havelock informal settlement, Durban. *City and Environment Interactions*. 5 100041. <https://doi.org/10.1016/j.cacint.2020.100041>
- Weingaertner, C. & Moberg, Å. (2011). Exploring Social Sustainability: Learning from Perspectives on Urban Development and Companies and Products. *Sustainable Development*. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/sd.536>
- Woodcraft, S. (2012). Social Sustainability and New Communities: Moving from- concept to practice in the UK, ASIA Pacific International Conference on Environment-Behavior Studies Mercure Le Sphinx Cairo Hotel. Giza, Egypt, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 68, 29- 42. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.12.204>
- Yu, Tao, Qiping, Shen, Geoffrey, Shi, Qian, Zheng, Helen, Wei, Wang, Ge, Xu, Kexi, (2017). Evaluating social sustainability of urban housing demolition in Shanghai China, *Journal of Cleaner Production*, 153, 26-40. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.03.005>